

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Ягупова Василя Васильовича на дисертаційну роботу

Ковальчук Ірини Сергіївни «Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Галузь знань: Освіта/Педагогіка

Дисертаційне дослідження Ковальчук Ірини Сергіївни присвячено проблемі, актуальність якої визначається особливостями розвитку сучасного суспільства, його орієнтацією на професійно-комунікативну підготовку фахівців, реформуванням професійної освіти, зокрема підвищенням вимог до підготовки висококваліфікованих майбутніх офіцерів у Збройних Силах України, спроможних професійно та творчо здійснювати свою діяльність. В умовах сучасного суспільства формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів розглядається як одна з пріоритетних цілей професійної підготовки у закладах вищої військової освіти.

Крім того, участь українських офіцерів у військових навчаннях з представниками інших країн і міжнародних миротворчих місіях вимагає не лише професійної, політичної, психологічної, фізичної, але й спеціальної професійно-комунікативної підготовки, яку майбутні офіцери мають отримати у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що має забезпечувати можливість їх активного спілкування в умовах військово-спеціального середовища, тому невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного офіцера є професійно-комунікативні знання та вміння, необхідні для участі у міжнародних операціях з підтримки миру й безпеки у світі та забезпечення оборонної міцності України.

Відповідно до теми дисертації його об'єктом обрано військово-професійну підготовку майбутніх офіцерів, а предметом – модель формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти.

Основні наукові положення, завдання дисертації, методи дослідження досить повно обґрунтовані та побудовані на сучасних психолого-педагогічних і методологічних уявленнях про педагогічний процес у вищій військовій школі.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 347 курсантів і 20 педагогів-експертів міст Житомира, Львова та Києва.

Важливість виконаного дослідження підтверджується його зв'язком із науково-дослідною роботою кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (ДР №0110U002274).

Так, на підставі вивчення дисертації Ковальчук Ірини Сергіївни визначасмо, що в ній розглядається актуальна проблема – формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах. Актуальність дисертації зумовлена також необхідністю подолання низки суперечностей між нагальною потребою у висококваліфікованих військових фахівцях, які володіють професійно-комунікативною компетентністю, та її недостатньою конкретизацією у вітчизняних освітньо-нормативних документах; необхідністю визначення чітких орієнтирів організації навчання в закладах вищої військової освіти та потребою вдосконалення змісту, форм, методів підготовки майбутніх офіцерів у визначеному напрямі; об'єктивними вимогами сучасності до майбутніх офіцерів щодо володіння професійно-комунікативною компетентністю та нерозробленістю

відповідних технологій, спрямованих на її формування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

На нашу думку, характерним для дисертації І. С. Ковальчук є чіткість і зрозумілість використаного автором поняттєво-категоріального апарату. Усі поняття, які у дослідженні відіграють принципову роль, старанно аналізуються і розкриваються, їх тлумачення достатньо аргументоване і підкріплене авторською точкою зору.

Аналіз основного змісту дисертації. Актуальність досліджуваної проблеми, теоретичні засади одержали в дисертації належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію; чітко й гранично коректно сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження; переконливо показана наукова новизна, практичне значення результатів дослідження, одержаних здобувачем, що дозволило грамотно і чітко визначити глобальні завдання, виконати їх у повному обсязі, про що свідчать отримані результати, сформульовані висновки, які поетапно публікувалися в 20 публікаціях автора (14 одноосібних), з яких 5 – у провідних фахових виданнях України, 1 – у міжнародному науковому періодичному виданні, 1 – у збірнику наукових праць, 7 – у матеріалах наукових конференцій, 1 практикум, 1 навчальний посібник та 4 навчально-методичних посібники, написані в співавторстві.

Дисертаційна робота І. С. Ковальчук докладно й доказово розкриває вихідні науково-теоретичні положення, що визначають позицію автора. У роботі відображено результати детального опрацювання літературних джерел з метою аналізу теоретичних основ формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Вважаємо, що серед завдань, які поставила перед собою дослідниця, особливої уваги заслуговує 5 завдання, яке спрямоване на експериментальну перевірку ефективності технологій упровадження моделі формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах. На нашу думку, його важливість обумовлена тим, що впровадження педагогічних

технологій дозволить суттєво покращити загальний рівень професійної підготовки майбутніх офіцерів. Вважаємо, що у процесі роботи над дисертацією всі поставлені завдання виконані у повному обсязі, про що свідчать чіткі та логічно структуровані висновки, які зроблені у роботі.

У *першому розділі* дисертанткою *представлено* результати теоретичного аналізу проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; *обґрунтовано* понятійно-категоріальний апарат; *охарактеризовано* структуру та зміст досліджуваної компетентності. Вважаємо досить доречним логічний виклад теоретичного матеріалу, який обрано Іриною Сергіївною.

У результаті теоретичного аналізу досліджуваної проблеми окреслено значущість гуманітарних дисциплін у забезпеченні ефективності процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів. Охарактеризовано їх провідні функції (інформаційна, загальнокультурна, розвивальна, пізнавальна, виховна) та їх змістове наповнення.

Вважаємо, що автор на основі науково-педагогічного аналізу джерел вдало *сформулював* визначення поняття професійно-комунікативної компетентності майбутнього офіцера як *складне інтегративне утворення, що являє собою сукупність професійно-комунікативних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей, яке забезпечує успішне спілкування у військово-професійній сфері.*

Результати вивчення проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у зарубіжній і вітчизняній педагогічній літературі дозволили визначити *основні компоненти* професійно-комунікативної компетентності, до яких належать *ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий і компонент професійно важливих особистісно-комунікативних якостей.* Це питання вважаємо основоположним у дисертації, від його постановки залежить хід і логіка усього подальшого дослідження.

Цілком доречним є, на нашу думку, те, що у *другому розділі* автором *представлено* результати педагогічного моделювання у визначеному напрямі;

охарактеризовано організацію процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів і виокремлено критерії (стимульовально-спонукальний, знаннево-когнітивний, практично орієнтований, ціннісно-комунікативний) та показники рівнів сформованості професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти (початковий, достатній, високий).

Розроблена авторська модель формування професійно-комунікативної компетентності, має такі блоки: цільовий (мета, завдання, наукові підходи та принципи); мотиваційно-ціннісний (формування мотивації до професійно-комунікативної взаємодії, розвиток професійно-комунікативних інтересів майбутніх офіцерів); змістовий (дисципліни гуманітарного циклу у військових інститутах, спецкурс «Військово-спеціальна іншомовна підготовка» та авторський он-лайн курс "Професійно-комунікативний розвиток майбутніх офіцерів під час вивчення гуманітарних дисциплін"); організаційно-технологічний (етапи, умови та технології); результативний (критерії, рівні сформованості досліджуваної компетентності).

Результатом упровадження авторської моделі формування професійно-комунікативної компетентності є сформована на належному рівні професійно-комунікативна компетентність майбутніх офіцерів, здатних діяти в умовах бойових дій.

Заслуговує позитивної оцінки розгляд дисертанткою організації процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів, організація якого передбачає впровадження певних умов, етапів і технологій. Визначено інтегративні умови, які є єдністю *зовнішніх* (діагностування рівнів підготовки учасників професійно-комунікативного процесу, реалізація моделі професійно-комунікативної компетентності, формування в курсантів професійно-комунікативних знань і вмінь) та *внутрішніх* (залучення до навчально-пізнавальної діяльності, прийняття цілей та мотивів професійно-комунікативної діяльності, засвоєння професійно-комунікативних знань і вмінь, стимулювання до набуття професійно-комунікативної компетентності) умов, які співвіднесено з

етапами (мотиваційно-інформаційний, теоретико-діяльнісний, оцінно-результативний) формування професійно-комунікативної компетентності. Доведено, що реалізація авторської моделі передбачає використання таких *технологій, як інтерактивні, критичного мислення, інформаційно-цифрові та смарт технологій.*

Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів відбувалося в спеціально організованому навчально-виховному процесі закладу вищої військової освіти, де успішний перебіг педагогічного процесу також залежить від критеріїв та показників. Ірина Сергіївна у процесі наукових пошуків виділяє *критерії* (стимульовально-спонукальний, знаннєво-когнітивний, практично орієнтований, ціннісно-комунікативний), *показники та рівні* (початковий, достатній, високий) *сформованості професійно-комунікативної компетентності* майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти.

У *третьому розділі* дисертанткою *представлено* результати діагностики та методика проведення дослідження; *розглянуто* методи та технології формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів; *простежено* динаміку зазначеного процесу під час вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти.

За результатами проведеного анкетування з'ясовано, що курсанти не володіють достатнім рівнем професійно-комунікативної компетентності, що характеризується відсутністю інтересу до професійно-комунікативної компетентності, уявлень про сутність цього явища, значущість предметів гуманітарного циклу, професійно значущих умінь, якостей та здібностей, що засвідчило необхідність спеціальної підготовки курсантів у визначеному напрямі.

У результаті наукового пошуку складено комунікативний еталон сучасного військовослужбовця, який передбачає наявність військового професіоналізму, зокрема, сформованість на належному рівні професійно-комунікативної компетентності, що забезпечує здатність до виконання завдань і обов'язків за займаними посадами.

Позитивне враження справляє належним чином організований і проведений формувальний етап, використання методів математичної статистики для кількісної та якісної характеристики отриманих результатів. Доречними є створення та застосування спецкурсу "Військово-спеціальна іншомовна підготовка" та он-лайн курсу "Професійно-комунікативний розвиток майбутніх офіцерів під час вивчення гуманітарних дисциплін".

Подані у роботі таблиці, рисунки, а також додатки суттєво підвищують сприймання матеріалу та збільшують цінність проведеного дослідження.

У цілому відзначаємо достатньо високий науковий рівень дисертації Ірини Сергіївни, яка відзначається науковою новизною і практичною значущістю одержаних результатів. Суттєвим внеском у педагогічну теорію є *системно представлена* багатокомпонентна структура та зміст професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів; теоретично обґрунтована авторська модель її формування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін (цільовий, мотиваційно-ціннісний, змістовий, організаційно-технологічний, результативний блоки), у якій відображено специфіку принципів, змісту, форм і технологій реалізації зазначено процесу; розроблено критерії та показники рівня сформованості досліджуваної компетентності, охарактеризовано їх змістове наповнення; запропоновано етапи (мотиваційно-інформаційний, теоретико-діяльнісний, оцінно-результативний) та умови (інтегративні зовнішні та інтегративні внутрішні), що забезпечують ефективність формування визначеної компетентності; *удосконалення* сутності процесу формування професійно-комунікативної компетентності, уточнено поняття «комунікативна компетентність», «професійна компетентність» та «професійно-комунікативна компетентність»; *подальшого розвитку* набули положення щодо впровадження в навчальний процес закладів вищої військової освіти сучасних форм, методів і технологій формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Практичне значення дослідження визначається: впровадженням технологій (інтерактивних, критичного мислення, інформаційно-цифрових і смарт)

формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів; розробкою та реалізацією в освітньому процесі спецкурсу "Військово-спеціальна іншомовна підготовка", он-лайн курсу "Професійно-комунікативний розвиток майбутніх офіцерів під час вивчення гуманітарних дисциплін", навчально-методичного посібника "Англійська мова (військово-спеціальна мовна підготовка)", які можуть бути використані в процесі професійно-комунікативної підготовки майбутніх офіцерів у закладах вищої військової освіти.

Констатуємо, що результати дисертаційного дослідження І. С. Ковальчук можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої військової освіти, зокрема під час формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Відзначаючи низку позитивних надбань дисертантки під час вирішення досліджуваної проблематики, доцільно звернути увагу й на деякі *недоліки та дискусійні моменти*, які визначаємо в якості побажань:

1. У цілому наукова новизна роботи не викликає сумніву. Але низка положень потребують уточнення, конкретизації та кореляції зі завданнями дослідження. Так, дисертантка наголошує, що вдосконалено сутність змісту «професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів», але конкретизацію не дає;

уточнено «поняття "комунікативна компетентність", "професійна компетентність" і "професійно-комунікативна компетентність»»; вважаємо перших два поняття доцільно зняти, оскільки вони не були предметом дослідження дисертантки, а залишити тільки поняття "професійно-комунікативна компетентність";

формувати професійно-комунікативну компетентність майбутніх офіцерів тільки інтерактивними, інформаційно-цифровими та смарт технологіями, практично, не можливо, оскільки це творчий, індивідуалізований процес і відповідно обов'язково мають бути відповідні технології та методики.

2. У науковій новизні *«подальшого розвитку»* набули положення щодо впровадження у навчальний процес закладів вищої військової освіти сучасних

форм, методів і технологій формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» потребує уточнення і конкретизації, оскільки, з одного боку, такого дослідницького завдання не було, а з іншого – немає конкретного наукового вкладу, а є тільки загальна констатація.

3. Модель включає такі блоки: цільовий (мета, завдання, наукові підходи та принципи); мотиваційно-ціннісний (формування мотивації до професійно-комунікативної взаємодії, розвиток професійно-комунікативних інтересів майбутніх офіцерів). Вважаємо, мотиваційно-ціннісний доцільно назвати ціннісно-мотиваційним, оскільки цінності визначають мотиви і подальшу поведінку та діяльність курсантів у освітньому середовищі.

Проте, висловлені побажання, у цілому, носять дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація Ірини Сергіївни, безсумнівно, містить значні наукові доробки, нові, раніше не захищені наукові положення. Результати дослідження є раціональними для розв'язання проблемного питання щодо формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах.

Вірогідність, надійність та об'єктивність результатів дослідження не викликають сумнівів, оскільки гарантовані широтою охоплення та узагальнення зібраних і опрацьованих особисто дисертанткою наукових джерел (350, із них 56 іноземних), комплексним застосуванням теоретичних, емпіричних і статистичних методів, а також можливістю впровадження отриманого авторкою педагогічного досвіду у навчально-виховний процес вищих військових навчальних закладів, які здійснюють підготовку майбутніх офіцерів.

Мовностилістична культура дисертації досить висока. Список використаних джерел та посилання на них у тексті дисертації зроблено із дотриманням вимог.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертації.

Дисертаційне дослідження «Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних

дисциплін у вищих військових навчальних закладах» є завершеною самостійною науковою роботою, що заслуговує позитивної оцінки, містить нові науково обгрунтовані результати у галузі професійної освіти. За актуальністю, науковим рівнем, науковою обгрунтованістю, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а Ірина Сергіївна Ковальчук заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри суспільних наук гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

В. В. Ягупов

